

PIRMIEJI ESTŲ NACIONALINĖS BIBLIOGRAFIJOS TOMAI

1993 metais estų visuomenė sulaukė reikšmingo leidinio – pirmųjų nacionalinės bibliografinės rodyklės tomų*. Ją iš viso sudarys penkios dalys: pirmoje bus suregistruotos knygos estų kalba (1525–1917 m.), antroje – knygos kitomis kalbomis, išleistos Estijoje, ir knygos, susijusios su ja savo turiniu, ketvirtoje – periodiniai leidiniai estų kalba, penktoje – Estijos kitakalbiai periodiniai leidiniai (1675–1940 m.).

Pirmos dalies tomui, apimančiam 1901–1917 m. estų knygą, parengti prireikė trylikos metų darbo. Jo 1980 metais ėmėsi Literatūros muziejaus archyvo ir Estijos mokslų akademijos bibliotekos. Darbui vadovavo ir tomą redagavo Endel Annus. Vėliau planuojama išleisti tomus, skirtus 1851–1900 ir 1525–1850 m. laikotarpiams.

Pirmoje dalyje aprašyti įvairių rūšių spaudiniai estų kalba ir leidiniai, turintys lygiagrečių tekstą estų kalba: politinės, istorinės ar kultūrinės vertės turintys lapeliai (atsišaukimai, nutarimai, žemės ūkio rekomendacijos, draugijų ir mokyklų lapeliai, medicinos patarimai, leidyklų knygų sąrašai ir pan.), brošiūros, knygos, metraščiai, knygos-kalendoriai, natų leidiniai, žemėlapiai. Leidinyje aprašyti poligrafiniu būdu ir dauginimo priemonėmis išleisti spaudiniai nepriklausomai nuo jų leidimo vietos. Knygos estų kalba buvo leidžiamos Tartu, Taline, kituose Estijos miestuose, Peterburge, Maskvoje, Rygoje ir kt. Čia nurodyti Tālino leidėjų J. Ploompuu, G. Pihlakas, J. Lilienbach, Tartu – M. Hermann, K. E. Sööt, Estų literatūros ir „Jaunosios Estijos“ draugijų leidiniai. Iš viso tome aprašyta 8 673 knygos ir 894 smulkieji spaudiniai. Knygos išleistos vidutiniu 2 783 egz. tiražu.

Šio laikotarpio estų knygos repertuaras gana įvairus turinio požiūriu. Tam įtakos, kaip pabrėžiama pratarmėje, turėjo estų inteligentijos gausėjimas (dauguma jų mokėsi Tartu, Peterburgo, Rygos, Vokietijos ir Suomijos aukštosiose mokyklose), estų kalbos, literatūros, tautosakos, istorijos ir etnografijos centrų susiformavimas. Tome daugiausia aprašyta grožinės literatūros leidinių – iš viso 2 142, tarp jų – 285 estų prozos veikalai, 144 pjesės ir 237 poezijos leidiniai. Daugumą verstinės grožinės literatūros sudarė vokiečių literatūra (389 leidiniai), antroje vietoje – rusų (168), trečioje – anglų ir prancūzų literatūra (po 68). Populiariausias autorius buvo Levass Tolstojus – pasirodė 34 jo grožiniai ir 18 kitų sričių knygų vertimai.

Šiuo laikotarpiu išleista daug religinės literatūros leidinių (1 092), senas tradicijas Estijoje turinčių kalendorių (799), literatūros ūkio ir ekonomikos (675) bei kitais klausimais. Bibliografiniame leidinyje užregistruota beveik puspenkto šimto natų leidinių, 104 leidyklų knygų sąrašai. Kaip ir Lietuvoje, Estijoje pasirodė nemažai leidinių blaivybės tematika (141 knyga ir 65 smulkūs draugijų leidiniai).

* Eestikeelne raamat, 1901–1917: 1–2 / Toimetanud E. Annus; Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu. Tallin, 1993. (Eesti retrospektiivne rahvusbibliograafia; osa 1).

1 : A–P. 655 lk.

2 : R–Y. 1287 lk. : ill.

Eesti ilmunud saksa-, vene- ja muukeelne perioodika, 1675–1940 / Toimetanud E. Annus; Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu. Tallin, 1993. 477 lk. (Eesti retrospektiivne rahvusbibliograafia; osa 5).

Sudarytojai vadovavosi tarptautiniu standartiniu bibliografiniu aprašu ISBD (A). Jo rekomendacijos buvo iš dalies adaptuotos, nes siekta atsižvelgti į estų knygos savitumus ir nacionalinės bibliografijos poreikius.

Prie estų autorių pavardžių bibliografiniuose įrašuose pateiktos trumpos biografinės žinios ir svarbiausia literatūra apie juos. Prie kitų tautų autorių pavardžių (originalia forma) nurodoma jų tautybė, veiklos sritis ir trumpas literatūros apie jį estų kalba sąrašas. Visos šios papildomos žinios yra labai lakoniškos ir neužgožia leidinių aprašų. Knygas, turinčias lygiagretų tekstą kitomis kalbomis, sudarytojai aprašė ne pagal jų tvarką leidinyje, o pagal estišką antraštę. Vertimų apraše jie nurodė originalo antraštes ir jų pirmojo leidimo datas.

Rinkinių ir kalendorių priedų aprašuose atskleistas jų turinys. Čia nurodyti straipsnių ir grožinės literatūros kūrinių autoriai, žanrai. Atskleisti ir vieno autoriaus prozos rinkinių turiniai. Chrestomatijų ir dainynų aprašuose abėcėliškai išvardyti visi autoriai.

Bibliografiniuose įrašuose nurodytos to meto leidinių recenzijos (jų vėlesni tyrinėjimai pateikti su nemaža atranka) ir bibliotekų, kuriose leidinys saugomas, siglos. Taigi bibliografinis leidinys atlieka ir suvestinio katalogo funkciją. Deja, jame pažymėtini duomenys yra tik apie šešias bibliotekas – keturias didžiausias Estijos (Tartu literatūros muziejaus archyvo, Estijos nacionalinę, Estijos mokslų akademijos ir Tartu universiteto) ir dvi Rusijos bibliotekas (Rusijos nacionalinę Sankt Peterburge ir valstybinę Maskvoje).

Bibliografiniai įrašai tome sudėti abėcėliškai – pagal autorius ar jam prilyginto asmens (sudarytojo, redaktoriaus) pavardę. Šio grupavimo būdo trūkumams sušvelninti pateiktos aštuonios pagalbinės rodyklės: dalykų, asmenvardžių, antraščių (ji apima ir autorinių knygų antraštes, viršeliuose ir įrišimuose nurodytas kitokias antraštes, lygiagrečias antraštes kitomis kalbomis), organizacijų (į ją pateko medžiaga iš spaudinių antraščių, paantraščių ir serijų pavadinimų), vietovardžių, leidimo vietų, spaustuvų ir chronologinė. Ypač vertinga dalykų rodyklė. Ji padeda atlikti greitą semantinę paiešką ir nacionalinės bibliografijos leidiniui geriau realizuoti komunikacinę funkciją.

Leidinio pratarinėje trumpai išdėstyta jo sudarymo metodika. Antroje dalyje „Iš 1901–1917 m. estų knygos istorijos“ E. Annus, remdamasis leidinio bibliografinė dalimi, apibūdina šio laikotarpio knygą statistiniu ir turinio požiūriais. Autorius daro išvadą, kad to meto spauda rodo Estijos ekonominio, visuomeninio-politinio ir kultūrinio gyvenimo įvairovę ir kad joje sukauptos vertingos žinios praeities tyrinėtojams. Joje pabrėžiama, kad XX a. pradžioje įvyko lūžis estų knyginėje grafikoje (tą akivaizdžiai liudija ir leidinio pabaigoje pridėtos knygų viršelių nuotraukos, knygų iliustracijų pavyzdžiai).

Kitakalbiai periodiniai leidiniai Estijos teritorijoje pasirodė XVII a. pabaigoje – XVIII a. pradžioje, atsiradus pirmosioms spaustuvėms. Pirmasis laikraštis „Ordinari Freytags (Donnerstags) Post-Zeitung“ pradėtas leisti Taline 1675 metais. Ši data ir tapo nacionalinės bibliografijos leidinio penktos dalies, kuri apima periodinius leidinius vokiečių, rusų ir kt. kalbomis, chronologinės aprėpties pirmąja data. Tomą 1978–1981 m. parengė Estijos mokslų akademijos biblioteka. Jai talkino Literatūros muziejus, Estijos nacionalinės ir Tartu universiteto bibliotekų darbuotojai.

Tome aprašyti periodiniai leidiniai, ėję Estijoje iki 1940 metų, bei dalis Latvijos leidinių, kurie, sudarytojų nuomone, yra svarbūs estų skaitytojui. Pastariesiems pri-

skirti daugiausia Rygos, kaip Lifliandijos gubernijos centro, leidiniai (iki 1917 m. Pietų Estija priklausė šiai gubernijai). Į bibliografinę rodyklę taip pat pateko ir kitų regionų periodiniai leidiniai, kuriuose buvo reguliariai skelbiama medžiaga apie Estiją. Šis atrankos principas ginčytinas. Tokio pobūdžio darbe vertėtų griežtai apsiriboti teritoriniu principu.

Leidinyje aprašyti laikraščiai, žurnalai, biuleteniai, numeruoti moksliniai ir literatūriniai rinkiniai, taikomųjų mokslų rinkiniai, mokslo draugijų ir įstaigų darbai, metraščiai ir protokolai, periodiniai statistiniai rinkiniai. Atsisakyta monografinių serijų leidinių, kalendorių ir pan. leidinių, kurie atsispindės knygų rodyklėje, aprašymo. Daugiausia aprašyta leidinių vokiečių (384) ir rusų (270) kalbomis.

Bibliografinis aprašas pateiktas originalo kalba ir dažniausiai pagal pirmąjį numerį. Jame nurodomos žinios apie leidėją, redaktorių, leidžiančią organizaciją, leidimo vietą, leidyklą, metus, spaustuvę, numerio puslapių skaičių, aukštį, ryšius su kitais leidiniais, antraščiu, leidėju, redaktorių, leidyklų ir spaustuvių pasikeitimu. Įrašuose taip pat nurodyti priedai, tiražai, metinės ir didesnės apimties turinio rodyklės. Visi ne *de visu* aprašyti leidiniai pažymėti žvaigždute.

Kaip ir knygų, šis tomas atlieka ir suvestinio katalogo funkciją. Jame nurodyta, kokiose iš aštuonių bibliotekų saugomi aprašyti periodiniai leidiniai.

Bibliografiniai įrašai išdėstyti abėcėliškai. Bibliografinę paiešką pagal kitus požymius garantuoja pagalbinės rodyklės: sisteminė, chronologinė (lentelės pavidalo), leidimo vietų, organizacijų ir įstaigų, asmenvardžių ir spaustuvių.

Pratarmėje trumpai išdėstyti metodikos principai ir pateikta trumpa kitakalbės periodikos istorinė apžvalga. Redaktorius daro išvadą, kad kitakalbė Estijos periodika išplečia ir pagilina žinias apie jos istorinę praeitį. Pratarmėje klaidingai teigiama, kad pirmoji spaustuvė Pabaltijyje buvo įkurta Rygoje 1588 metais (p. 20). Iš tikrųjų tai buvo Vilniuje Pranciškaus Skorinos 1520–1522 metais įrengta spaustuvė. Iki nurodomų metų Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje dar veikė Vilniaus akademijos ir Mamoničių spaustuvės. Beje, Vilniaus akademijos spaustuvė ir buvo periodikos Pabaltijyje pradininkė.

Leidinio prieduose pateikti naudotos literatūros, bibliotekų ir trumpinimų sąrašai. Žavumo ir informacinės vertės suteikia periodinių leidinių antraščių, o kartais ir viršelių nuotraukos.

Abu apibūdinti tomai gražiai poligrafiškai apipavidalinti, patogaus formato. Antraštiniai puslapiai, pratarmės, turiniai pateikti lygiagrečiai vokiečių, anglų ir rusų kalbomis. Tai daro leidinį prieinamą specifinės estų kalbos nemokančiam skaitytojui.

Estų nacionalinės bibliografijos leidinio pirmųjų tomų pasirodymas – reikšmingas įvykis ne tik Estijos bibliografijos istorijoje, bet ir dar vienas žingsnis realizuojant UBCIM ir kitas tarptautines programas. Jis gražiai reprezentuoja estų pasiekimą bibliografijos mokslo ir praktikos lygį. Iš estų bibliografų metodinės patirties galės semtis, racionalumo mokytis ir mūsų šalies bibliografai. Estų knygos ir kitakalbės periodikos rodyklės parengimas ir išleidimas per gana trumpą laiką turėtų versti mus susimąstyti, ar nederėtų šiek tiek supaprastinti nacionalinės bibliografijos leidinių metodikos, paskatinti imtis rengti bent Lietuvos kitakalbį periodinių leidinių kontrolinį sąrašą.